

ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ УКРАЇНИ: ВІД ПОЗАБЛОКОВОГО СТАТУСУ ДО ПРІОРИТЕТУ ЧЛЕНСТВА У НАТО

Друга світова війна змусила весь світ замислитися над збереженням миру: кожного турбувало одне – як не дати прийдешнім поколінням повторити помилки прашчурів. Тому, у березні 1948 р. відбулося підписання п'ятьма західноєвропейськими державами (Бельгією, Люксембургом, Нідерландами, Великою Британією, Францією) Брюссельського договору про створення спільної системи оборони з метою більш ефективного протистояння ідеологічній, політичній та військовій загрозам національної безпеки [1, с. 69]. А у 1949 році, коли ідеологічні суперечки між Сходом і Заходом загострилися, десять західноєвропейських держав, США і Канада підписали Північноатлантичний договір, головна мета якого полягала у створенні альянсу взаємної допомоги у разі, якщо Радянський Союз намагатиметься поширити свій контроль над Східною Європою на інші країни континенту [2, с. 11]. Як відомо, перейнявши радянську ідеологію, РФ вважає себе правонаступницею СРСР. Можливо, саме тому у політиці даної країни переважають негативні та суперницькі погляди щодо НАТО.

У ХХ столітті завдяки тому, що Варшавський пакт розпався, а СРСР припинив існування, Альянс узяв активну участь у подоланні розмежування Європи на Схід і Захід, запропонувавши безпеку на основі співробітництва і партнерства. Така зміна була зафіксована в новій Стратегічній концепції Альянсу у рік проголошення Україною Незалежності та ґрунтувалася на ширшому підході до безпеки [2, с. 12]. Двосторонні відносини з Україною, яка вже вступила до «Партнерства заради миру», отримали більш офіційну основу в 1997 році, коли була створена Комісія Україна – НАТО [2, с. 29].

9 липня 1997 року на саміті НАТО в м. Мадрид, Президентом України було підписано Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО, яка фіксує політичні зобов'язання сторін на найвищому рівні і регламентує зміст «особливого партнерства» між Україною та НАТО

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

[3, с. 5], а згодом була прийнята Декларація про її доповнення (21 серпня 2009 року). Зазначені документи стали основоположними у визначенні партнерства з Альянсом.

Олександр Палій у своїй книзі «Навіщо Україні НАТО» вмістив розділ з досить влучною назвою «Чому Україна не Швейцарія? (Або проблематичність нейтралітету в українських умовах)». Не дивлячись на те, що праця була опублікована ще у 2006 році, не викликають сумніви аргументи, які висував автор, наголошуючи, що не існує реалістичної перспективи для України самостійно забезпечити свою безпеку, особливо за умови здачі Україною ядерної зброї. Він звертає увагу на геополітичне становище України (наявність загрози висунення територіальних претензій; сусідство з двома більш потужними у військовому сенсі країнами – Росією і Туреччиною (причому Росія є ядерною наддержавою); наявність поблизу кордонів України зон воєнних конфліктів та нестабільності (Північний і Південний Кавказ, Придністров'я). А порівняння з європейськими країнами традиційного нейтралітету, таких як Австрія, Швейцарія, Швеція, він вважав невдалим зразком для України. Адже специфікою названих країн є те, що вони територіально перебувають в оточенні демократичних держав, які належать до НАТО та ЄС, що мінімізує загрозу виникнення збройного конфлікту навколо цих держав [4, с. 70].

Також дуже часто постає питання грошових внесків до Альянсу. Відсутність такого забов'язання помилково дає відчуття економії. Але, якщо зовсім не заплюшувати очі на обороноздатність власної країни, потрібно неабияких зусиль та грошей докласти для того, щоб власноруч забезпечити свою оборону.

Ідея забезпечення інтересів національної безпеки України через статус нейтралітету дістала поширення ще на початку 1990-х рр. Деякі політики і зараз вважають за доцільне посилення на Декларацію про державний суверенітет 1990 р. Відомий політик, Віктор Медведчук, згадуючи вищезазначений акт, підкреслює зі всього тексту лише намір України стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках [5]. Хоча вже давно юридична сила Декларації ставиться під питання. Олексій Ющик з цього приводу висловив думку про те, що Декларація 1990 року не була реалізована в чинній Конституції і, відігравши свою історичну роль, вона сьогодні має розглядатися насамперед в історичному аспекті вітчизняного державотво-

рення [6]. Також не треба забувати, що цілями українського нейтралітету та позаблоковості 1991–2001 рр. були: боротьба одних політиків проти розширення впливу Заходу і НАТО, інших – проти розширення впливу Росії і перебування на території України російських військ; намагання невизначеним становищем України підвищити до неї інтерес великих держав і міжнародних організацій; невідповідність суспільства до однозначного геополітичного вибору; небажання українського керівництва шкодити своїм відносинам з однією із сторін у разі однозначного геополітичного вибору [4, с. 77].

Очевидно, що від Незалежності до сьогодні, постає проблема співвідношення політики і права, що впливає як на внутрішньодержавну політику, так і на зв'язки з іншими державами, на міжнародне право взагалі. До влади поперемінно приходять то прибічники східного вектору, то західного. Спекуючи історичними фактами, із року в рік відбувалося штучне розділення України на Східну і Західну, що призводило до внутрішнього ідеологічного розколу з різних питань. Не стало винятком також питання щодо співпраці України з НАТО. Опитування, що проводилися різними соціологічними групами, вказують на те, що з червня 2002 року по травень 2014 року, переважає негативне бачення України як члена НАТО [7].

Загальновідомий факт, що українці, які проживають у західних регіонах України, голосували за вступ України до НАТО. І замість того, щоб об'єктивно подивитися на перспективи даного вектору, оцінити всі «за» і «проти», українські політики, приходячи до влади, не намагалися знайти компроміс, а відстоювали позицію, яка забезпечила їх голосами виборців.

І врешті в липні 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», яким проголошувався позаблоковий статус України. В аналітичній доповіді за 2011 рік «Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва» було сказано, що проголошення Україною позаблокового статусу стало внеском у стабілізацію внутрішньополітичної ситуації в країні. І що питання про членство в НАТО більше не роз'єднує українське суспільство та не є розмінною монетою у грі різних політичних сил. Також, що дане рішення зняло з порядку денного питання, з ким Україна: із Заходом чи Сходом, з НАТО чи ОДКБ [с. 3, 8]. Але, на жаль, зараз ми можемо бачити, наскільки «компромісним» було дане рішення і до яких наслідків воно

привело. Тому, 23 грудня 2014 року Верховна Рада України прийняла рішення про відмову України від позаблокового статусу, який виявився неефективним у контексті убезпечення держави від зовнішньої агресії та тиску. Внесений Президентом України проект (реєстр. № 1014–3) підтримала конституційна більшість народних депутатів України. У контексті розвитку відносин України з НАТО на найвищому рівні ухвалені рішення про відмову України від здійснення політики позаблоковості; визначення нової Стратегії національної безпеки України і Военної доктрини України [9].

Не важко маніпулювати слабкостями людей, які не звикли думати про завтра. Навіть те, як зараз молодь турбується про свою майбутню пенсію, доказує, що переважна більшість українців «живе одним днем» – сьогоднішнім, адже завтра здається таким далеким. Як казала героїня «Знесених вітром»: «Я не хочу думати про це сьогодні, я подумаю про це завтра!». Так і питання безпеки відкладалося все далі і далі. А членство у НАТО вимагає змін, зусиль та внесків у спільну справу.

Згідно опитувань, в червні 2014 року в Україні погляди щодо членства у НАТО різко змінилися у протилежному напрямку. Агресія Росії проти України стала переломним моментом у виборі українців. Дотепер зберігається перевага прихильників членства у НАТО.

Але на даному етапі, не дивлячись на підтримку населення України, існує декілька перепон на шляху до вступу у НАТО. Таких як відсутність політичної волі всіх країн-членів НАТО; невідповідність вимогам, що висувають претендентам на участь в Альянсі; відкритий збройний конфлікт України з Росією. Перешкоди серйозні, але доклавши необхідних зусиль, подолати їх можна.

Читаючи статтю 5 Північноатлантичного договору, в якій сказано, що сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх [10], розумієш, наскільки захищені країни, які свого часу вирішили подумати про майбутнє, не відкладаючи це питання на потім. Багато експертів підтверджують думку, що історія України зараз би писалась інакше, якщо б ми вчасно отримали членство у НАТО.

Підсумовуючи, слід зазначити, що відносини Україна – НАТО поступово розвивалися та вдосконалювалися протягом усіх років. Уроки історії нам дані для того, щоб ми не повторювали ні своїх, ні чужих по-

милок, а впевнено будували краще майбутнє. Україна нарешті визначилася зі своїми пріоритетами та напрямками. На порядку денному: не сходити з наміченого шляху. Ми повинні нарешті зосередитися на вигідному партнерстві заради миру і безпеки не лише нашої країни, а й світу загалом.

Література:

1. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України: аналітичне дослідження / В. Р. Сіденко, І. І. Жовква, Г. М. Немиря, Г. М. Перепелиця; Перед. Б. Тарасюк. – 3-є вид., доп. та перероб. – Київ: Б.в., 2007. – 86 с.
2. Що таке НАТО? Знайомство з Трансатлантичним альянсом. – Brussels: Public Diplomacy Division, 2013. – 47 с.
3. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: у 2 кн. Кн.2: Україна – НАТО: навчальний посібник / Іван Володимирович Артьомов. – Ужгород: ПЦ «Ліра», 2008. – 368 с.
4. Навіщо Україні НАТО? / Олександр Палій. – К.: Дніпро, 2006. – 144 с.
5. Позаблоковий статус України – один з ключових пунктів Декларації про державний суверенітет – Медведчук [Електронний ресурс] / Gazeta.ua – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/politics/_pozablockovij-status-ukrayini-odin-z-klyuchovih-punktiv-deklaraciyi-pro-derzhavnij-suverenitet-medvedchuk/711237.
6. Проблема співвідношення Декларації про державний суверенітет і Конституції України в контексті правової держави [Електронний ресурс] / Олексій Ющик / Журнал «Віче» № 16, серпень 2010. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/2152/>.
7. Відносини Україна – НАТО [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Відносини_Україна_-_НАТО.
8. Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва: аналіт. доп. / за заг. ред. О. В. Литвиненка. – К.: НІСД, 2011. – 56 с.
9. Правові засади співробітництва Україна – НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/documents/legal>.
10. Північноатлантичний договір від 04. 04. 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008.
11. Яковюк І. В. Конституційно-правовий розвиток України в контексті інтеграційних процесів у Європі // Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія. – К. : НІСД, 2010. – С. 94–110.

Науковий керівник: *Ісакова В. М.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.